

УЗ ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ УСТАНКА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

МАРА НАЦЕВА

ЈУЛСКЕ ОДЛУКЕ ЦК КПЈ И ЊИХОВО СПРОВОЂЕЊЕ У ЖИВОТ У МАКЕДОНИЈИ¹⁾

Само два дана после избијања рата, 8. априла, Немци су већ били у Куманову.

Партијска организација града се нашла пред низом нових проблема и задатака. Требало је одмах прихватити војнике растурених јединица југословенске војске да би се спречило њихово одвођење у заробљеништво. Наши комунисти су ту много учинили. Знатан број војника је извучен из привремених војних логора које је организовао окупатор, добио цивилна одела и упућен према свом крају.

Негде средином априла вратила сам се у Београд и преко Веселинке Малинске повезала се са друговима из партијског руководства. Тада су биле у току припреме за мајско партијско саветовање у Загребу. Крајем априла друг Марко ми је саопштио да сам одређена за члана Покрајинског комитета за Македонију и да је потребно да што пре отпутујем у Скопље.

Понела сам одређени партијски материјал као и поруку тадашњем секретару Покрајинског комитета за Македонију Шарлу Шаторову да одмах дође у Београд, јер треба да присуствује мајском саветовању.

У Скопљу сам се јавила у Покрајински комитет, предала материјал, одлуку о мом одређивању код њих на рад и поруку да Шарло иде у Београд. Примео ме је организациони секретар Перо Тиквар и рекао да је Шарло на путу. Тада је он био у Софији ради повезивања са ЦК бугарске партије. То сам доцније сазнала. Мене су одатле упутили на рад у кумановску партијску организацију. Рекли су ми да ће ме звати на састанке Покрајинског комитета. Мало ми је био чудан овакав пријем и одлука, али навикнута на партијску дисциплину, отишла сам у Куманово. С једне стране, било ми је драго што ћу бити у свом родном крају где сам и почела да радим у синдикалном покрету и СКОЈ-у. Секретар Месног комитета Перо Чичо и остали комунисти су ме радо примили. Ја сам им пренела ставове ЦК КПЈ и све друго што ми је било познато из партијских материјала. Изнела сам им и своје утиске у вези са ставом Покрајинског комитета.

¹⁾ Чланак је написан за едицију *Устанак народа Југославије 1941.* коју припрема ВИЗ ЈНА Војно дело.

Шарло се убрзо вратио из Софије, али није пошао на мајско саветовање, нити је признао одлуке и ставове ЦК КПЈ и мајског саветовања. Материјали који су стизали од ЦК КПЈ нису умножавани нити достављани партијским организацијама и широком чланству. Но и мимо званичне линије Покрајинског комитета извесни материјали и обавештења о ставовима ЦК КПЈ долазили су до појединих организација и комуниста. То је изазвало дискусије међу члановима о правилности става и политике Покрајинског комитета. У кумановској партијској организацији много се дискутовало о новонасталој ситуацији, ставу Шарла и комитета према бугарској окупацији Македоније. Одржавани су чести састанци месних комитета на које су позивани и секретари партијских ћелија и други комунисти. Припремама за давање отпора бугарском окупатору били су обухваћени не само сви чланови Партије, него и скојевци па и многи симпатизери и патриоти. Нарочито је широку подршку народа стекла партијска организација у заштити колониста, против којих су бугарске окупаторске власти предузимале сурове мере: расељавање, хапшења и сл. Мада су Бугари покушавали да се додворе и прикажу као ослободиоци, изазивали су код народа презир и мржњу.

По сопственој иницијативи, средином маја. Месни комитет Куманова је организовао партијско саветовање. Ту је дискутовано о прикупљању оружја, санитетског материјала, обучавању у руковању оружјем и другим припремама комуниста за борбу против окупатора. Оваквој активности наше организације помогло је и то што је била упозната са генералном линијом ЦК КПЈ и одлукама у погледу припрема за оружани устанак.

Негде крајем маја ЦК КПЈ је упутио у Македонију и Лазара Колишевског, као новог члана Покрајинског комитета. Међутим, Шарло није хтео да прими ту одлуку па је Лазу послао на рад у Св. Николу, његов родни крај где и није било партијске организације. Лаза је пошао у Св. Николу, али се није помирио са таквом одлуком и ускоро се вратио у Скопље. Негде почетком јуна састали смо се у Куманову. Пошто смо сада обоје добро били упознати са ставом Шарла и Покрајинског комитета, по коме је македонска партијска организација део бугарске партије, закључили смо да о свему томе треба обавестити ЦК КПЈ. Лаза се већ био повезао и са Страшом Пинџуром који је као студент био члан Партије у Београду, а сада инструктор у Покрајинском комитету. Он нас је детаљније информисао о стању у македонској партијској организацији, о ставовима и држању Шарла и његовог комитета.

На наше инсистирање да се одржи састанак Покрајинског комитета, Шарло га је средином јуна сазвао у проширеном саставу. Приступовали су и неки чланови Месног комитета Скопља. На састанку се дискутовало о усвајању прогласа и линије ЦК КПЈ, припремама за оружани устанак и против припајања македонске организације бугарској партији. Поред Лаза и мене, за ставове ЦК КПЈ изјаснили

су се и неки чланови Месног комитета Скопља. Шарло и остала два члана Покрајинског комитета нису хтели ни да дискутују о прихватању ставова ЦК КПЈ. Полазили су од поставке да је за македонску партијску организацију надлежан само ЦК бугарске партије. У вези са таквом ситуацијом Пинџур, Лаза и ја смо се договорили да о свему треба хитно обавестити ЦК КПЈ. Крајем јуна Лаза је отишао за Београд, поднео извештај ЦК КПЈ и после неколико дана вратио се у Скопље. Донео је нове партијске материјале и проглас ЦК КПЈ поводом напада Немачке на СССР. У том прогласу је поред осталог, речено: „Пролетери свију земаља Југославије, на своја места, у прве борбене редове. Збијте чврсто своје редове око ваше авангарде, Комунистичке партије Југославије. Сваки на своје место! Непоколебљиво и дисциплиновано вршите своју пролетерску дужност. Спремите се хитно за последњи и одлучни бој“.

Обраћајући се свим народима Југославије, па и македонском, у прогласу се даље каже: „Ви који стењете под окупаторском чизмом, сви ви који љубите слободу и независност, који нећете фашистичко ропство, знајте да је куцнуо час вашег скорог ослобођења од фашистичких освајача. Зато допринесите и ви ваш део у борби за вашу слободу под вођством комунистичке партије. Борба Совјетског Савеза јесте и ваша борба, јер се он бори противу вашег непријатеља под чијим јармом и ви стењете“.

Али као што Шарло и његов комитет нису раније усвојили мајске одлуке, тако нису усвојили ни овај проглас ЦК КПЈ, нити су дозволили да се материјали умноже и доставе партијским организацијама и чланству. Међутим, уз помоћ извесног броја другова ми смо успели да упознамо знатан број организација са новим прогласом и линијом наше Партије. Већина организација је ту линију и прихватила. С обзиром на такву ситуацију, Шарло је био присиљен да изда свој проглас поводом напада Немачке на СССР. У њему је, поред осталог, речено и следеће: „Дужност је македонског народа да, заједно са другим народима, покаже своју солидарност, своје симпатије према великом Совјетском савезу“ (подвукла М.Н.). И даље: „Данас ви, Македонци, можете да добијете слободу и равноправност само помоћу совјетских народа, само њиховом победом. Дошао је час да се сви мали народи, укључујући и македонски народ, ослободе јарма Немаца и Италијана. Треба да буду потучени и бугарски фашисти који се спремају да се заједно са Хитлером боре против СССР“.

Као што се види из тог прогласа Шарло, а према томе и ЦК КП Бугарске, остаје само код симпатија за СССР и своју слободу очекује од победе његовог оружја. По његовом треба се борити само против јарма Немаца и Италијана. Као да бугарски јарам није био тежак за Македонце, и да је све зло бугарских фашиста само што се спремају против СССР, и зато их „треба тући“. Излази да они ништа не смећају Македонцима. И на крају тог веома мирољубивог прогласа у односу на бугарског окупатора, Шарло завршава паролем „Да живи

слободна совјетска Македонија!“ Таква парола је била више него бесмислена и политички штетна, али је Шарлу и ЦК КП Бугарске била ближа него позвати македонски народ на борбу против бугарског окупатора. Тога се по сваку цену чувала бугарска партија. Не само тада него и касније.

С обзиром на све веће незадовољство партијског чланства са оваквим његовим ставом, Шарло је средином јула био принуђен да закаже партијско саветовање у Водну код Скопља. Циљ му је био да убеди чланство у правилност својих ставова. Међутим, обавештен о расположењу, односно реаговању представника партијских организација и бојећи се пораза своје политике, он је отказао саветовање под изговором да су бугарске власти откриле место.

Пошто делегат ЦК КПЈ није дошао, иако смо га очекивали, то је у другој половини јула Лазо поново отишао у Београд. Вратио се заједно са делегатом ЦК КПЈ, Драганом Павловићем Шиљом који је донео одлуку о суспендовању Шарла са дужности секретара Покрајинског комитета и нове директиве за рад. Из разговора Драгана Павловића и Лаза са члановима Покрајинског комитета Пером Тикваром и Коцем Металцем стицао се утисак да ће они прихватити одлуке ЦК КПЈ. Међутим, на састанку којем су присуствовали: Драган Павловић као делегат ЦК КПЈ, Шарло, Тиквар, Металац и ја, друкчије је испало. После излагања Драгана Павловића о одлукама ЦК КПЈ, ја сам изнела свој став и прихватила одлуке. Очекивали смо да ће то исто учинити Тиквар и Металац. Тиквар је и почео да износи разлоге због којих би требало усвојити одлуке ЦК КПЈ. Међутим, Шарло је одмах интервенисао. Одбацио је одлуке ЦК КПЈ као ненадлежне и погрешне и упозорио Тиквара да ће за такав став одговорати пред ЦК Бугарске партије. После овог Тиквар и Коце Металац су прихватили Шарлове ставове. У таквој ситуацији Павловић и ја нисмо могли ништа друго учинити до да напустимо састанак. Њих тројица су продужили рад и, поред осталог, донели одлуку да нам онемогуће приступ у партијске организације, а тиме и утицај ЦК КПЈ. Пинџура и Лазу су искључили из Партије, а мене суспендовали са дужности члана Покрајинског комитета. Ове одлуке смо добили и написмено.

После овог састанка Павловић, Лаза, Пинџур и ја смо се договарали шта даље да предузмемо и одлучили да Павловић обавести ЦК КПЈ о ситуацији, а Лаза да пође у Софију и понесе писмо нашег ЦК од 21. јула 1941. године бугарском партијском руководству. Даље смо закључили да је потребно обићи што више партијских организација на терену и упознати их са ставом и линијом ЦК КПЈ и ситуацијом у Покрајинском комитету Македоније. Обишли смо организације у Битољу, Прилепу, Велесу, Неготину, Кавадарцима и још неке.

У кумановској партијској организацији није било никаквих проблема пошто је она била у току ситуације још од првих дана окупације и без резерве прихватила линију ЦК КПЈ. Да би сломио отпор

и ове организације Шарло је одлучио да смени секретара месног комитета Перу Чичу и на његово место пошаље Бана Андрејева. Али организација није прихватила ову Шарлову одлуку па је Перо Чичо и даље остао секретар.

Да би онемогућио наш рад у партијским организацијама, Шарлов комитет је негде средином августа организовао партијско саветовање коме је присуствовао и делегат ЦК бугарске комунистичке партије Петар Богданов. На ово саветовање није позват делегат ЦК КПЈ Драган Павловић, као ни Лазо, Пинџур и ја. Али на саветовању је оштро иступио секретар кумановске партијске организације Перо Чичо и критиковао став Покрајинског комитета према одлукама ЦК КПЈ и зашто саветовању не присуствује његов делегат Драган Павловић. Иступање Пера Чиче подржало је више делегата.

После овог саветовања Драган Павловић је отишао у Београд да поднесе извештај ЦК КПЈ.²⁾ По одлуци ЦК КПЈ почетком септембра, Драган Павловић је поново дошао у Македонију са задатком да се мимо Шарловог руководства оформи ново руководство, које ће спроводити одлуке ЦК КПЈ о оружаном устанку. Он нас је обавестио да је наш ЦК послао депешу Коминтерни и захтевао да се донесе одлука о ставу КП Бугарске према Покрајинском комитету Македоније.³⁾ У међувремену преко ЦК бугарске партије у Покрајински комитет је стигла одлука Коминтерне, донета крајем августа, по којој партијска организација Македоније остаје у саставу КП Југославије.⁴⁾ На основу ове одлуке Шарло је предао архиву Покрајинског комитета и отишао у Бугарску на дужност секретара Обласног комитета Софије. После тога оформљено је ново партијско руководство за Македонију. За секретара је постављен Лаза Колишевски.

²⁾ У свом писменом извештају ЦК КПЈ он, поред осталог, наводи да није позват на партијско саветовање, да му је онемогућено да се пре или у току саветовања састане са делегатом ЦК Бугарске, већ тек после саветовања и то само 45 минута. Делегат ЦК Бугарске му је рекао да постоји одобрење Коминтерне за прикључење КП Македоније бугарској партији. У вези са свим тим Драган Павловић пише ЦК КПЈ: „Због оваквог његовог става сам био приморан да престанем да се прекине борба на терену и решење целог случаја пренесе на „очеве“ и „деду“ (ЦК КПЈ и ЦК Бугарске партије и Коминтерну).

³⁾ У телеграму друга Тита Коминтерни од 4. IX 1941. године, поред осталог стоји: „Бугарски ЦК партије подржава Шарла и каже да је Македонија припојена бугарској КП по налогу Коминтерне. Сматрамо неправилним такав поступак ЦК Бугарске партије. Ми шаљемо делегата да организује партизанске одреде, акције и даљи рад, а кривце ћемо ставити под наш ратни партизански суд. Молимо јавите да ли је тачно да је КП у Македонији заиста припојена Бугарској по вашем налогу. Сматрамо да то није добро, јер и Бугарска партија слабо стоји са акцијама и везама“.

⁴⁾ У одлуци Коминтерне поред осталог стоји: „Македонија да буде код Југославије из практичних и целисходних разлога. Основна борба сада се води против немачких и талијанских окупатора и њихових агената. Главни средство борбе је сада партизански покрет. Овај покрет сада се развија на југословенској територији и под руководством Југославије. Потребан је напор за осигурање сарадње између бугарског и југословенског народа против заједничког непријатеља“.

Због оваквог става дотадашњег Покрајинског комитета на челу са Шарлом, условљеног неправилним односом бугарске комунистичке партије према КПЈ и оружаном борби против окупатора, све припреме око организовања оружане борбе у Македонији одвијале су се тешко и са знатним закашњењем. Но, неке партијске организације су се и против званичних одлука Покрајинског комитета припремале. Прикупљале су оружје, санитарски материјал, обучавале у руковању оружјем и слично, тако да су 11. октобра 1941. године партијске организације Куманова, Прилепа и Скопља изbacиле своје прве партизанске одреде.

На тај начин, мада са приличним закашњењем, партијска организација Македоније је почела спроводити у живот јулске одлуке о оружаном борби и устанку против окупатора.